

Формування гетьманського уряду: німецькі впливи

Попередні домовленості німецького військового командування з генералом П.Скоропадським щодо силового усунення від влади Центральної Ради стосувалися насамперед дотримання майбутнім главою держави старих договорів, гарантування поставок продовольства, надання Німеччині певних преференцій у цій сфері тощо. Ніяких умов стосовно нового уряду цей «проект угоди» не містив.

Однак це зовсім не означало, що німецькі військові і дипломати не усвідомлювали важливості такого інституту державної влади, як Рада Міністрів. В умовах відсутності представницького органу саме уряд ставав тією вищою законодавчою і виконавчою структурою державного механізму, який і мав забезпечити реалізацію головних цільових завдань «східного» походу Німеччини – отримання з України хліба та сировини.

Тому від самого початку складання гетьманського кабінету проходило під контролем німців і за участю австрійських представників. Очевидно кандидатура отамана (голови) Ради Міністрів М.Устимовича була погоджена П.Скоропадським ще раніше і не виключено, що розглядалася як тимчасова. Вже опів на десяту ранку 30 квітня генерал В.Гренер вже скликав у себе нараду за участю німецького посла А.Мумма, військового представника Штольценберга, австрійського радника Прінцига та майора Фляйшмана. З української сторони присутні прем'єр М.Устимович та О.Палтов. До них була доведена узгоджена позиція німецьких та австрійських представників щодо умов, за яких Скоропадському може бути надана військова і економічна допомога. Фактично це був більш розгорнутий і деталізований виклад умов, пред'явлених 24 квітня майбутньому гетьманові¹.

Вони стосувалися визнання Брестського миру, розпуску Центральної Ради, недопущення скликання Установчих зборів до повного заспокоєння краю і лише за погодженням з німецьким командуванням. Розміри і спосіб використання української армії також підлягали узгодженню. Наголошувалося на виключній підсудності польовим судам союзників протиправних дій щодо німецьких та австрійських військових. Значна частина положень стосувалася економічних питань: сприяння вивозу хліба та сировини, врегулювання фінансових і валютних проблем. Особлива увага приділялася принципам проведення аграрної реформи: право власності, купівля селянами землі, збереження великих господарств в інтересах експорту сільгосппродукції тощо.

Далі розглядалися кандидатури до майбутнього уряду. М.Устимовичу було офіційно заявлено, що німецька та австрійська сторона уповноважені підтримувати з ним відносини лише *de facto*, до подальших вказівок їхніх урядів. У такий спосіб вони залишали за собою право внесення коректив до складу Ради Міністрів.

Сам М.Устимович у доповіді Принцига до МЗС Австро-Угорщини характеризувався як керівник недавно створеної партії гетьмана, яка “загалом примикає до соціал-федералістів і охоплює напрямок до лівого крила кадетів і правого крила соціал-революціонерів”². Враження від нього загалом сприятливе, проте він не особливо презентабельний.

М.Устимович запропонував на посаду міністра фінансів відомого економіста проф. М.Бернацького. Погоджуючись на цю кандидатуру німці вважали за необхідне приставити до нього спеціальних консультантів – банкіра А.Доброго та члена німецької економічної місії Мельхіора. Пропозиція щодо генерала В.Дашкевича – Горбацького як військового міністра викликала суттєвий спротив з боку В.Гренера і Флейшмана. Кандидатура М.Василенка на посаду міністра освіти була

схвалена одностайно. Погоджено було взяття портфелів міністра продовольчих справ Ю.Соколовським, шляхів сполучення – Б.Бутенком, охорони здоров'я – В.Любинським³.

Слід відзначити, що серед інших на посаду міністра закордонних справ австрійці запропонували Д.Дорошенка. Морським міністром хотіли бачити адмірала О.Колчака. Наполягали німці та австрійці залишити старих міністрів УНР: І.Фещенка-Чопівського – промисловості, С.Шелухина – юстиції.

Завершив радник Принциг свою доповідь до Відня таким висновком: “Делегати (Устимович і Палтов – авт.) були поки що дуже поступливі, і в мене склалося враження, що вони дуже старалися виконати всі наші побажання”⁴.

Та все ж, очевидно, у представників німецьких та австрійських військових і дипломатів постать майбутнього прем'єра не викликала достатнього схвалення. З цієї причини вони затримали поширення “Грамоти до всього українського народу”, де поряд з гетьманом мало стояти й прізвище отамана Ради Міністрів М.Устимовича. Саме цим пояснюється те, що частина примірників грамоти вийшла лише за підписом Скоропадського.

Сам гетьман термінову відставку новоспеченого прем'єра пояснює двома обставинами. Ніби - то головною причиною була раптова хвороба Устимовича. Пише він і про візит до нього групи полтавських діячів, зокрема колишнього члена Державної думи графа Капніста. Вони наполягали на невідповідності голови уряду цій важливій посаді. Гетьман визнає, що й сам усвідомлював, що М.Устимовича доведеться усунути. Реакцію німців на це призначення він обходить⁵.

Пізно увечері 30 квітня П.Скоропадський викликав до себе М.Василенка і доручив йому протягом доби сформувати уряд. Очевидно тимчасово головуєчий мав діяти в певних політичних орієнтирах: не

допустити представників лівих партій та явно проросійськи налаштованих діячів, водночас забезпечити формальні ознаки кабінету як національного і соціалістичного.

Безперечно, таким вимогам найбільше відповідали діячі УПСФ, але боячись заплямувати “соціалістичну свитку”, вони не пішли до Ради міністрів. Така позиція українських соціалістичних партій розв’язала гетьманові руки і дозволила надзвичайно швидко сформувати кістяк уряду. 2 травня вже відбулося його перше засідання. На посаду голови був запрошений Федір Лизогуб – відомий земський діяч, октябрист. Переважну більшість міністрів належала до загальноросійської партії кадетів: праці – Юрій Вагнер, професор Київського політехнічного інституту; судочинства (юстиції) – Михайло Чубинський, професор Харківського університету; фінансів – Антон Ржепецький, фахівець у банківській справі; продовольства – Юрій Соколовський, учений агроном та земський діяч; торгівлі і промисловості – Сергій Гутник, голова Одеського біржового комітету; державний контролер – Георгій Афанасьєв, директор Державного банку у Києві; віровизнань – Василь Зіньковський, професор Київського університету, відомий громадський і релігійний діяч⁶.

Слід зазначити, що такі постаті, як М.Василенко, Б.Бутенко, М.Чубинський, Ю.Любинський, Ю.Соколовський забезпечували видиму автохтонність уряду. Це були відомі українські діячі з досить поміркованими ліберальними поглядами. Їх належність до партії кадетів була загалом прийнятною для німців. Однак вони все ж хотіли участі в уряді представників УПСФ, що надавало б новому кабінетові більших ознак українськості.

Цього ж дня П.Скоропадський особисто доповів А.Мумму про склад в основному сформованого уряду. Німецьке посольство і військових серйозно стурбувала відсутність в кабінеті міністрів

представників соціалістичних партій. У зв'язку з цим вони навіть затримали офіційне повідомлення про формування уряду.

Така ситуація не була новиною для німців. Адже Гренер і Мумм після перевороту були активно задіяні в процесі складання уряду. У ці дні вони вели тривалі переговори з лідерами соціалістичних партій, намагаючись не допустити лівих (есерів та есдеків) і, сподіваючись залучити найпоміркованіших з них - соціалістів-федералістів⁷.

2 травня А.Мумм повідомляв МЗС про хід формування Ради міністрів гетьманату. Він підкреслював повну залежність нового уряду від єдиної авторитетної в даний час в країні (Україні – авт.) влади – німецького верховного командування. А відтак “нові правителі підуть назустріч будь-якому бажанню генерала Гренера і моєму як особистого, так й ділового характеру”⁸.

Німці надавали особливого значення добору кандидатуру на таку ключову посаду в гетьманському уряді, як міністр закордонних справ. Між німецькими військовими та посольством навіть виникли певні суперечки. Однак з огляду на функціональність цього органу пріоритет залишився за Муммом.

Гетьман вносив на розгляд німців кілька кандидатур. На початку травня посольство серйозно розглядало можливість призначення В.Липинського. Посол Мумм 8 травня повідомляв про це рейхканцлера. У характеристиці претендента, складеній інформатором (консультантом) посольства А.Степанківським, зазначалося: “Це дуже розважлива, високоосвічена людина, яка давно вже є прихильником самостійної України... Липинський-католик і вільно говорить по-французьки, але він завжди був (а не тільки з недавнього часу) щирим германофілом”⁹.

Дещо пізніше на посаду керівника зовнішньополітичного відомства був запропонований Дмитро Дорошенко, племінник Петра Дорошенка, людини з кола найближчих приятелів гетьмана. Спочатку німці зустріли

цю кандидатуру рішучою незгодою, побоюючись його австрофільської орієнтації, оскільки Д.Дорошенко був за Тимчасового уряду крайовим комісаром Галичини й Буковини. До того ж першими на посаду міністра його пропонували австрійці¹⁰. Зрештою після настійних наполягань гетьмана і власноручних писемних запевнень Д.Дорошенка в лояльності щодо Німеччини питання було вирішене на його користь. 10 травня у листі послу Мумму Д.Дорошенко писав: “Мені повідомили, що проти моєї кандидатури на пост українського міністра іноземних справ є заперечення, основані на побоюванні, що я через свої колишні зв’язки міг би зайняти односторонню позицію у зовнішньополітичних питаннях. Я, навпаки, рішуче заявляю, що ніяких зобов’язань у цьому відношенні ні перед ким на себе я не брав, і якщо мені буде вручений портфель міністра іноземних справ, я займу лояльну позицію щодо політичної програми гетьмана: самостійність України на національно-українській основі при тісному політичному, економічному і культурному союзі з Німецькою імперією”¹¹. Очевидно, німці до кінця не повірили Д.Дорошенку, оскільки він був призначений 20 травня не міністром, а керуючим МЗС.

Посол Мумм щиро зізнавався, що більш жорстке обмеження уряду, ніж те, що вже проведено, не бажане, “щоб не скомпрометувати цей уряд перед країною”. Він також вважав, що рейд німецьких військових 28 квітня до Центральної Ради був “порушенням парламентських привілеїв” і налякав, зокрема соціалістів-федералістів. Їм було запропоновано три посади в уряді, але вони все ще вагаються¹².

Аналітики із штабу групи армій Г.Ейхгорна також вважали, що лівий курс гетьманського уряду бажаний не тільки з огляду на орієнтацію українських партій, а й з урахуванням внутрішньої політики Німеччини та становища в Австро-Угорщині. Саме в цей час штаб Оберкомандо відчував себе настільки впевнено, що наважився

наполягати на відмові “від фікції дружньої країни, в якій ми повинні просити дозволу на свої дії у безтолкових або неохайних українських комісарів та комендантів”¹³.

Ця доповідь головнокомандувачеві Східного фронту містить й оцінку українських соціалістичних партій. Вимоги лівих кваліфікувалися як надмірні та невірогідні, оскільки наповнені різними ідеями, але демонструють невміння просто і практично мислити. Інша річ соціалісти-федералісти, які все більше відступаються від своїх вимог. Зокрема, орієнтацію на створення великоросійської федерації замінили на самостійність України. Участь їх у Раді міністрів визнавалася бажаною, однак не матиме ніякого значення, оскільки вони представляють невелику, маловпливову партію. Справжнє призначення соціалістів-федералістів, на думку авторів документу, “грати в міністерстві роль вивіски”. Щодо Скоропадського, то представники штабу тривалість його перебування при владі пов’язували з двома чинниками: ефективністю праці уряду та знаходженням під німецьким впливом¹⁴.

Загалом вищі представники Німеччини в Україні залишилися задоволені своєю працею по формуванню українського уряду. 20 травня посол А.Мумм так характеризував новий кабінет міністрів: “Поки що гетьман користується більшою популярністю серед населення, ніж його кабінет. Проте останньому не можна відмовити в тому, що він працює сумлінно, швидко і передбачливо. В політичному відношенні більшість міністрів, вірогідно, не дуже далекі від великоруських ідей, проте не слід сприймати це надто трагічно, враховуючи, що кабінет міністрів є чисто робочим і знаходиться під постійним контролем моїм і верховного командування”¹⁵.

Така оцінка перших днів праці уряду Ф.Лизогуба була у значній мірі апорією і зумовлена бажанням посла продемонструвати

керівництву МЗС володіння ситуацією в Україні. Принаймні, теза про повну підконтрольність українського уряду повністю відповідала дійсності.

30 липня у Києві був убитий головнокомандувач німецькими військами Г.Ейхгорн. Теракт стався неподалік гетьманської резиденції і П.Скоропадський одним з перших дістався місця трагедії. Фельдмаршал ще був при свідомості і пізнав гетьмана¹⁶. На щастя, вбивство Ейхгорна не принесло ускладнень в українсько-німецьких відносинах. Хоч посол гетьманату у Берліні Ф.Штейнгель й висловив необачне припущення про причетність до цього українських лівих, швидко з'ясувалося, що теракт здійснив лівий російський есер Б.Донський. Він був заарештований і розстріляний у Києві¹⁷.

Прем'єр-міністр Ф.Лизогуб і міністр закордонних справ Д.Дорошенко відвідали посольство Німеччини і висловили співчуття у зв'язку з убивством фельдмаршала Г.Ейхгорна. Представницька делегація Українського національно-державного союзу відвідала генерального консула Німеччини у Києві Е.Тіля і висловила співчуття німецькому народові, наголосивши, що фельдмаршала вбито великоросами – ворогами української державності. П.Скоропадський надіслав телеграму співчуття особисто імператору Вільгельму II.

Новим головнокомандувачем призначили генерала Г.Кірхбаха. Ніяких змін у відносини Оберкомандо і гетьмана це не внесло, оскільки провідною постаттю залишався все той же В.Гренер. П.Скоропадський особистих контактів з наступником Ейхгорна не мав.

Розвиток внутрішньополітичної ситуації в гетьманаті, консолідація соціалістичних партій, посилення русифікаторських тенденцій в суспільному житті змушували німецьких представників наполягати перед гетьманом на українізації уряду. Є свідчення тому, що кайзер

виявив зацікавленість у цьому питанні і надіслав особистого листа П.Скоропадському.

Посольство в особі радника Берхема активно взялося за розробку проекту реорганізації уряду. Спочатку планувалася відставка Ради міністрів майже у повному складі (за винятком Д.Дорошенка, М.Василенка і А.Ржепецького). До уряду мали запросити таких відомих українських діячів, як Д.Донцов, С.Єфремов та М.Порш. Однак справа затягнулася. 25 липня Мумм, від'їжджаючи на деякий час з Києва, попередив гетьмана, щоб той без нього ніяких перестановок в уряді не проводив¹⁸.

П.Скоропадський був незадоволений діями прем'єр-міністра, вважаючи, що сміливість і швидкість у розв'язанні державних питань не були властиві характеру Ф.Лизогуба. У стосунках двох перших осіб держави не були повної щирості. 8 липня П.Скоропадський з нагоди двомісячного функціонування гетьманату направив Ф.Лизогубу відручного листа, в якому відзначив, що «напрямок діяльності Вашого кабінету... вповні відповідає моїм поглядам і стремлінням». Прем'єр і всі міністри отримали від гетьмана подяку. Вказав він і на суттєві недоліки в роботі уряду. Перший докір адресувався очолюваному Ф.Лизогубом міністерству внутрішніх справ за поганий добір кадрів. Потім йшлося про нагальність розв'язання земельної та продовольчої проблем¹⁹.

Гетьман щиро хотів бачити на посаді прем'єра П.Дорошенка, давнього друга родини Скоропадських, але той постійно відмовлявся. Не погодилися взяти портфель голови кабінету Д.Багалій та І.Шраг. Свої наміри гетьман попередньо погодив з німцями. Посол Мумм 23 липня про це доповідав МЗС, наголошуючи, що проти названих кандидатур він не знаходить заперечень, але має їх обговорити з головним командуванням²⁰. Усі урядові перестановки влітку 1918 р. звелися до

призначення І.Кістяківського міністром внутрішніх справ. Досі цю посаду вперто залишав за собою Ф.Лизогуб. С.Гербель замінив Ю.Соколовського на посту міністра продовольства.

Серйозні військові невдачі німців на Західному фронті, можлива перспектива передислокації військових контингентів з України викликали стан непевності та нервозності серед німецьких та австрійських дипломатів. Не могло це не вплинути й на П.Скоропадського, який, за свідченнями посла А.Мумма збирався відправити сім'ю у Німеччину²¹.

Австрійський посол Й.Форгач на запит МЗС 20 серпня навіть спробував змоделювати ситуацію, яка складеться в Україні після виводу військ союзників. Це становище він порівнював з вибухом порохової бочки, дуже сильним і кривавим, оскільки переможуть елементи, яких з трудом стримують наші війська. Дипломат вважав, що нинішній уряд, який не має серйозної військової сили, буде скинутий, а українська державна ідея на певний час зникне з політичної арени. Щодо нового державного утворення в Україні, то воно змушене буде шукати підтримки у більш сильній групі держав Антанти²². Як відомо, прогноз цей згодом справдився.

А тим часом у Берліні поширювалися слухи про те, що П.Скоропадський хоче оголосити себе королем. Заступник міністра закордонних справ Німеччини Г.Буше навіть зробив з цього приводу запит. У серпні канцлер Г.Гертлінг цікавився думкою посольства про особу та цілі гетьмана. 10 серпня А. Мумм так охарактеризував постать П.Скоропадського: “У відповідь на це маю честь повідомити, що гетьман насамперед солдат. Це пряма, відкрита натура, германофіл до мізку кісток, щирий прихильник Німеччини, абсолютно надійна для нас людина, зате вкрай вороже налаштований стосовно Австрії”²³. Пояснював посол таку ситуацію тим, що національними ворогами

православних українців є католики-поляки, яких Австрія з мотивів внутрішньої політики “балує і вирізняє”.

У середині серпня посольство Німеччини організувало візит української офіційної делегації на чолі з Ф.Лизогубом до Берліна. Тодішній міністр закордонних справ Д.Дорошенко писав, що були обговорені питання ратифікації Брестського мирного договору, справа Холмська, Донська, Кримська, Бесарабська і деякі питання фінансово-економічного характеру. “Подорож мала добрі наслідки для цілого ряду справ” – резюмував вже історик Дорошенко²⁴. Гетьман також вважав, що поїздка Лизогуба до Берліна принесла багато користі, але справа залишалася не до кінця з’ясованою, флот все ще був у невизначеному становищі, і з Кримом тільки налагоджувалася справа, але коли все це вирішиться було невідомо²⁵.

Інший поважний дослідник німецько-українських відносин того періоду О.Федюшин вважав, що “в Берліні делегація не домоглась будь-яких визначних поступок”. Крім, того 18 серпня в одному з інтерв’ю Ф.Лизогуб висловився про можливість возз’єднання України з Росією на засадах Переяславської угоди²⁶. В Україні ця заява дістала бурхливу реакцію з боку українських соціалістичних партій. Голова делегації на переговорах з РСФРР С.Шелухин готовий був у зв’язку з цим подати у відставку. Гострі публікації на тему інтерв’ю прем’єра з’явилися в пресі. МЗС поспішило пояснити це як неточну передачу німецькими журналістами сказаного Ф.Лизогубом. До спростування вдався й сам прем’єр.

Аналіз сукупності джерел та літератури схиляють нас до думки, що оцінка результатів візиту Ф.Лизогуба до Німеччини О.Федишиним ближча до істини, ніж зроблена Д.Дорошенком, досить об’єктивним істориком, але в даному випадку посадовцем, відповідальним за підготовку візиту української делегації. Коли б його наслідки були

дійсно вагомій, то який сенс було б терміново, по слідах прем'єра організувати візит гетьмана.

Поїздка П.Скоропадського до Німеччини готувалася в режимі секретності. Посол Мумм у шифрограмі до МЗС наголошував, що “при передчасному повідомленні про подорож гетьмана можливі акти саботажу на українських залізницях”. Він настійно рекомендував все тримати у суворій тайні і особливо попередити з цього приводу українське посольство²⁷.

Не дивлячись на поспішність, візит П.Скоропадського тривав з 4 по 15 вересня і був цілком вдалим. Гетьман був прийнятий усіма найвищими посадовцями Німеччини, включаючи й імператора Вільгельма II. Хід візиту досить детально описаний Д.Дорошенком. Докладно поданий він й у спогадах гетьмана²⁸.

На наш погляд, поїздка глави Української Держави до Берліна була цілком вмотивованою. Оскільки розв'язати низку кардинальних проблем державного будівництва і зовнішньополітичної діяльності з керівництвом Оберкомандо та посольства у Києві було неможливо. У ході переговорів німецька сторона пішла на суттєві поступки у таких принципових для України питаннях, як створення національної армії, передача Чорноморського флоту, приєднання Криму та інші. Аналіз документальних джерел дозволяє стверджувати, що сам візит і згадані поступки гетьману були викликані складним перебігом німецько-українських переговорів щодо укладення економічної угоди і, можливо, стали своєрідною платою за її підписання у диспозиції доволі не вигідній Україні.

Після повернення з Німеччини П.Скоропадський визначив пріоритети державного будівництва: аграрна реформа, розбудова збройних сил, відносини з Кримом та інші. Планував він провести й деякі зміни в уряді, у бік посилення його складу українськими діячами.

Міністр внутрішніх справ І.Кістяківський 23 вересня зібрав для наради десять осіб, переважно членів УПСФ. В.Винниченко, довідавшись про такий склад зібрання відмовився брати участь. Міністр просив підготувати для нього список кандидатур до уряду²⁹.

Гетьман насторожено ставився до поповнення Ради міністрів членами лівих соціалістичних партій, але посилення їх впливу у суспільному житті, на німецьке командування і навіть ліві партії у рейхстагу ставало все помітнішим. Показовим виявився акт відкриття у середині вересня Українського державного університету. На церемонії виступив П.Скоропадський. Очевидно, сам гетьман і його радники не врахували склад і настрої національно-свідомої аудиторії. Серед інших сюжетів у промові гетьмана прозвучали й нотки примирення України з Росією. Говорив він й про І.Мазепу, який опікувався просвітництвом мистецтвом. Після від'їзду гетьмана з промовою виступив В.Винниченко, зірвавши бурхливі оплески, особливо студентства. Присутній на церемонії німецький генконсул Е.Тіль, безперечно, порівняв сприйняття присутніми обох – і гетьмана і лідера УНС. П.Скоропадський відзначив у спогадах: “його це настільки вразило, що він вважав обов’язком при зустрічі зі мною, невдовзі, про це сказати. Взагалі, видно було по цій розмові, що Винниченко виріс в очах німців”³⁰.

У середині вересня Український національний союз подав розлогий меморандум до держав Четверного союзу та німецького командування в Україні. Автори документу негативно оцінювали діяльність уряду, який утворився 29 квітня 1918 року. На їх думку, “ідея самостійної державності стоїть під знаком величезної непевності і тяжких сумнівів народних мас”. Виходом з такої ситуації може бути лише зміна політичного курсу, наближення влади до інтересів народних мас, реорганізація кабінету на основі ознак національного і коаліційного

складу з людей з інших верств і національностей. Цього разу дана апеляція знайшла відгук у німецьких соціалістів³¹.

Гетьман у спогадах відзначає, що з “початком жовтня на нього почався тиск про більшу націоналізацію кабінету”. Він, як і раніше, хотів лише часткових змін у бік українства. Це бажання було обумовлене тим, що він “не бачив дійсно державних людей серед українців (соц. партій – авт.)”, а тільки партійних діячів, котрі у більшості не придатні для вищих державних посад³².

І все ж гетьман змушений піти на важкі переговори з УНС. 5 жовтня відбувся їх перший раунд. В.Винниченко А.Ніковський та Ф.Швець від імені української демократії вимагали майже повної зміни складу уряду. Зокрема, на посаду прем'єра були запропоновані чотири кандидатури – І.Шраг, С.Шелухин, Д.Маркович і П.Стебницький. Було проведено обговорення й кандидатів на міністерські портфелі. Гетьман подякував за пропозиції, але зауважив, що треба діждатися повернення з Берліна генерала В.Гренера.

10 жовтня В.Гренер запросив до себе В.Винниченка і мав з ним двогодинну розмову. Щодо складання нового кабінету міністрів, то генерал умовляв голову УНС відмовитися від максималістських вимог, не добиватися повної відставки уряду і провести його поступову українізацію. Як кандидатури УНС на посади міністрів розглядалися А.Лотоцький, М.Славінський, М.Могилянський та П.Дорошенко. У зв'язку з відмовою останнього на посаду міністра освіти пропонувався Д.Багалій. До речі, в цей же час знову постало питання про можливе призначення його прем'єр-міністром³³.

14 жовтня при обговоренні складу нового уряду з німецьким генконсулом Е.Тілем П.Скоропадський віддавав перевагу швидше Д.Багалію, ніж І.Шрагу. Гетьман просив Тіля особисто вплинути на Багалія, оскільки той відмовлявся очолювати уряд. Німецький консул в

свою чергу звернувся з цим до Винниченка, але той висунув вимогу – прибрати з числа міністрів нелюбого йому І.Кістяківського. Врешті Д.Багалія залишили в спокої³⁴.

У самий розпал жовтневої урядової кризи генерал В.Гренер і посол А.Мумм відбули до Берліна і контроль за формуванням нового складу Ради міністрів здійснював генерал Е.Тіль. За підсумками бесіди з одним з лідерів УПСФ і УНС А.Ніковським 17 жовтня він склав список нового кабінету міністрів, який потім обговорював з П.Скоропадським. Гетьман від руки німецькою мовою поставив прізвища своїх кандидатів. Якщо в першому варіанті значилося 10 представників українських партій, переважно соціалістів-федералістів, то у проекті П.Скоропадського лише 5. Е.Тіль, очевидно, погоджувався, що прем'єр-міністром може бути соціаліст П.Стебницький чи О.Шелухин. Гетьман в якості кандидатів на цю посаду бачив М.Славинського чи Ф.Лизогуба, сподіваючись відстояти перед німцями останнього. Зрештою, воно так й сталося.

Цей документ як порівняльна таблиця, настільки красномовний, що буде доцільним подати його повністю:

“Список, обговорювався с Ніковским 17 (октябрю)

Премьер-министр:	Маркович	Стебницький (Шелухин)
	д-р Галин	<i>Славинский, Лизогуб</i>
Мин.внутр.дел:	Скоропис	<i>Молов, Рейнбот</i>
Мин.иностранных дел:	Дорошенко	<i>Дорошенко</i>
Мин.юстиции:	Шелухин, Маркович	<i>Романов</i>
Финансов:	Ржепецкий	<i>Ржепецкий</i>
Торговли:	Туган-Барановский	(Черных, Бородаевский)
	С.Гутник	
Продовольствия:	Гербель	<i>Гербель</i>

Земледелия:	(Мацевич)	<i>Афанасенко</i>
Народн. просвещ.:	Лотоцкий	<i>Лотоцкий</i>
Исповеданий:	Михновский	
Труда:	Корчинский	<i>Славинский</i>
Военный:	Рагоза	<i>Рагоза</i>
Здравоохранения:	Любинский	<i>Любинский</i>
Путей сообщ.:	Бутенко	<i>Бутенко</i>
Генеральн.секр.:	Стебницкий	<i>Завадский</i>
Государственный контролер:	Славинский	<i>Стебницкий</i>
	Шульгин – Лондон	
	Василенко – Париж	

Заметка:

Этот список был взят мной за основу при обсуждении с гетманом
17 октября.

Приписки карандашом сделаны его рукой.

К делу реорганизации кабинета.

Киев, 18.10.1918. Тиль Саликовский – внутр. дел.

*Фамилии, набранные курсивом, написаны Скоропадским»³⁵.

Очевидно, Е.Тіль змушений був погодитися з думкою гетьмана, оскільки за підсумками наради генконсула з П.Скоропадським, Ф.Лизогубом і О.Палтовим він погодився на варіант складу Ради міністрів, до якого були включені три представники партії соціалістів-федералістів, а щодо кандидатури міністра юстиції, то з УПСФ ще велися переговори. Врешті, гетьманові вдалося залишити портфелі за прем'єром та половиною старих міністрів.

Список уряду не міг набути завершеного вигляду без остаточного погодження з німцями. За свідченнями самого П.Скоропадського, переговори з цього питання розтяглися аж на 9 днів. Гостроту боротьби за міністерські портфелі він кваліфікував як надзвичайну. Гетьман прагнув, щоб “українські елементи були представлені в достатній кількості, але одночасно щоб не було значного ухилу вліво, який міг би привести до краху всієї нашої роботи”³⁶. П.Скоропадський дійсно перебував у складній ситуації під тиском трьох потужних центрів впливу: Українського національного союзу, блоку Союзу земельних власників з Протофісом і німців. Останні вимагали від нього більш виразної українізації уряду, наголошуючи, що Німеччина може навіть вивести свої війська при умові формування проросійського, правого уряду.

Коли з’ясувалося, що гетьман погоджується на українізацію уряду, 10 міністрів – кадетів виступили з декларацією своїх поглядів на сучасну політичну ситуацію і майбутнє України. Квінтесенцією цього документа було твердження, що інтереси України полягають у сприянні звільненню уярмлених більшовиками частин колишньої Росії і “зміцнення державності на всій протяжності колишньої Російської імперії”. Під цією промовистою декларацією першим стояв підпис віце-прем’єра, міністра освіти і сенатора М.Василенка, за ним – А.Ржепецького, С.Гербея, С.Гутника, В.Колокольцева та інших. За цих умов гетьман прийняв відставку уряду³⁷.

Не дивлячись на всі заходи лідерів УНС та позицію німців, гетьман домігся реалізації власного бачення складу Ради Міністрів. Прем’єром залишився Ф.Лизогуб, представництво кадетів в уряді зменшилося, а до нього увійшли чотири соціалісти-федералісти: О.Лотоцький – міністр віровизнань, М.Славинський – праці, В.Леонтович – земельних справ, П.Стебницький – освіти. Гетьман вважав, що й того забагато,

підкреслюючи, що “новий кабінет був буржуазним, але з сильним українським забарвленням”³⁸.

Німецькі військові і дипломати не проявляли достатньої наполегливості у відстоюванні власної позиції через значне ускладнення міжнародної і внутрішньонімецької ситуації. Очевидно, вони вже прогнозували вивід військ з України, а відтак й спад зацікавленості щодо розвитку подій у краї. Генерал Е.Тіль у доповіді до МЗС Німеччини, оцінюючи труднощі формування українського уряду, пояснював це значним посиленням впливу в Україні правих партій у зв'язку суттєвими змінами “в загальному військовому і політичному становищі”. До того ж під час поїздки до Берліна В.Гренер і А.Мумм вже фактично отримали нові призначення. Зокрема, В.Гренер невдовзі став начальником німецького генерального штабу. Після відставки А.Мумма тимчасовим повіреним Німеччини залишався граф Берхем. Саме з ним й довелося мати справу П.Скоропадському аж до кінця гетьманату.

* * *

Процес формування і реорганізації Ради міністрів Української Держави з квітня до жовтня 1918 р. повністю знаходився під контролем німецького військового командування і посольства в Україні. Прерогативи глави держави у цій сфері суттєво обмежувалися. Представники Німеччини і гетьман при формуванні Ради міністрів діяли єдиним фронтом з метою не допустити до неї ліві соціалістичні партії. Ліберально-буржуазна УПСФ розглядалася ними як єдине політичне середовище для рекрутування до уряду поміркованих міністрів - соціалістів.

Німецька сторона час від часу вимагала виразнішої українізації гетьманського кабінету. Проте її влаштовувала й кадетський склад членів уряду, здебільшого етнічних українців. Це було наслідком

невизначеної політичної лінії вищого імперського керівництва щодо майбутнього Росії. В.Гренер і А.Мумм, репрезентуючи різні центри влади, при конструюванні уряду держави – сателіта знаходили взаємне порозуміння, при домінуючому врахуванні німецьких інтересів.

¹ Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 г. – С.74-76; Скоропадський П. Спогади. – С.148.

² Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 г. – С.77.

³ Там само. – С.78.

⁴ Там само. – С.79.

⁵ Скоропадський П. Спогади. – С.161.

⁶ Там само. – С.161-162; Державний вістник. – 1918. – 16 травня.

⁷ Винниченко В. Відродження нації. – Ч.ІІІ. – С.34-35 ; Чикаленко Є. Щоденник. – Т.2. – С.22.

⁸ Крах германской оккупации на Украине. – С.60.

⁹ Там само. – С.120-121.

¹⁰ Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 г. – С.77. Разом з тим австрійці погоджувалися залишити на посаді міністра закордонних справ С.Шелухина, а крім Д.Дорошенка пропонували ще й І.Кістяківського.

¹¹ Крах германской оккупации на Украине. – С.121.

¹² Там само. – С.60.

¹³ Там само. – С.62.

¹⁴ Там само. – С.62-63.

¹⁵ Там само. – С.122.

¹⁶ Скоропадський П. Спогади. – С.244.

¹⁷ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.2. – С.100-101.

¹⁸ Федюшин О. Зазн. праця. – С.188.

¹⁹ Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Т.2. Українська Гетьманська Держава. – К., 2002. – С.261.

²⁰ Крах германской оккупации на Украине. – С.128.

²¹ Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов. – К., 1938. – С.322.

²² Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 г. – С.177.

²³ Крах германской оккупации на Украине. – С.161.

²⁴ Дорошенко Д. Зазн. праця. – С.263.

²⁵ Скоропадський П. Спогади. – С.264.

²⁶ Федюшин О. Зазн. праця. – С.191.

²⁷ Крах германской оккупации на Украине. – С.134-135.

²⁸ Дорошенко Д. Зазн. праця. – С.363-365; Скоропадський П. Спогади. – С.271-282.

²⁹ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.2. – С.119.

³⁰ Скоропадський П. Спогади. – С.293.

³¹ Чикаленко Є. Щоденник –Т.2. – С.120-123.

³² Скоропадський П. Спогади. – С.294.

³³ Чикаленко Є. Щоденник-Т.2. – С.137-138.

³⁴ Крах германской оккупации на Украине. – С.141-142.

³⁵ Там само. – С.180.

³⁶ Скоропадський П. Спогади. – С.295.

³⁷ Киевская мысль. – 1918. – 18 жовтня.

³⁸ Скоропадський П. Спогади. – С.296.